

Fundacja
Aleksandra Kwaśniewskiego
AMICUS EUROPAE

**FAE Policy Paper
nr 25/2015**

Jakub GAJDA

Wojna z Kalifatem II: Państwo Islamskie wobec dziedzictwa kulturowego Bliskiego Wschodu

**„Gdziekolwiek przejmujemy kontrolę nad kawałkiem ziemi,
usuwamy symbole politeizmu i zaczynamy szerzyć [prawdziwy] monoteizm”**

*wypowiedź anonimowego bojownika Państwa Islamskiego
z propagandowego filmu Państwa Islamskiego¹.*

Na terenach Iraku i Syrii, w imię radykalnie interpretowanych zasad koranicznych, Państwo Islamskie konsekwentnie i z pełną premedytacją dokonuje zniszczenia kolejnych obiektów bezcennych dla światowego dziedzictwa. Protesty ze strony ONZ nie są brane pod uwagę przez Państwo Islamskie, które postanowiło oczyścić zajęte przez siebie ziemie z przedislamskich pozostałości, a także z niezgodnych z Koranem naleciałości z czasów późniejszych.

Państwo Islamskie (IS) wypowiedziało otwartą wojnę kulturom i religiom. Według *salafickiej* interpretacji Koranu, którą kierują się bojownicy samozwańczego kalifa Ibrahima, islam nie tylko zabrania kultu bożków i nakazuje wyznawcom stronić od kreacji podobizn bożego stworzenia (tzw. anikonizm²), ale również obliguje wiernych do likwidowania wszelkich obiektów związanych z kultami politeistycznymi. W tej kwestii wyznawcy IS za wzór biorą postępowanie proroka Mahometa w Medynie, który w VII wieku usunął z otoczenia świątyni Al-Kaba wszystkie ślady dawnych pogańskich kultów politeistycznych. Zacięci „naśladowcy proroka” w Iraku i Syrii postanowili działać zdecydowanie bardziej skrupulatnie od Mahometa i pozbyć się bezcennych zabytków – antycznych rzeźb i reliefów – nie tylko z jednej świątyni, lecz z całego utworzonego przez siebie quasi-państwa.

Tym samym świadectwa wielowiekowej kultury i różnych kultów religijnych zostały skazane na destrukcję poprzez skucie ich młotami pneumatycznymi, rozjeżdżenie buldożerami lub wysadzenie w powietrze. Należy nadmienić, iż wiele spośród zniszczonych przez IS zabytków bez uszczerbku trwało w nienaruszonym stanie przez piętnaście wieków od czasów pierwszych podbojów islamskich, przetrwawszy w wielu przypadkach nawet niszczycielskie najazdy mongolskie. Co istotne, obok obiektów związanych z kultami starożytnymi, judaizmem

¹ *ISIS Destroys Ruins of Ancient Assyrian City of Nimrud, Iraq – Clip Transcript*, Middle East Research Institute, http://www.memritv.org/clip_transcript/en/4865.htm [dostęp: 27 sierpnia 2015].

² Anikonizm – celowe pomijanie przedstawień figuratywnych w sztuce.

i chrześcijaństwem, na celowniku bojowników Państwa Islamskiego znalazły się także miejsca i symbole związane z kultem muzułmańskim. Poczynania IS można zatem określić nie tylko mianem wojny z różnorodnością kulturową i religijną regionu, lecz również mianem wojny prowadzonej wewnątrz samego islamu. Jak na każdym kroku podkreślają m.in. media irańskie, zwolennicy Państwa Islamskiego są „takfirystami³”, czyli muzułmanami sunnickimi, którzy posądzają innych wyznawców islamu o odstępstwo od wiary. Zniszczenie licznych meczetów oraz innych miejsc kultu dowodzi, że Państwo Islamskie z ogromną pogardą traktuje swoich „bliskich wrogów”, jak określa muzułmanów obrządku szyickiego oraz sunnitów praktykujących *sufizm* – mistyczny prąd w islamie.

Za innych wrogów na terenie Lewantu IS uznaje przede wszystkim stosunkowo licznych w Syrii chrześcijan. Na włączonych do kalifatu ziemiach dzisiejszej Syrii oraz Iraku znajdowały się w starożytności ośrodki, w których pojawiły się pierwsze wspólnoty chrześcijańskie. Do niedawna liczebność chrześcijan, szczególnie w Syrii, stanowiła jeden z wyższych odsetków na Bliskim Wschodzie (ok. 10 proc.). Liczba chrześcijan mieszkających w tym kraju drastycznie spada jednak wraz z trwaniem konfliktu i kolejnymi falami prześladowań. Taka rzeczywistość prowadzi też do wzrostu liczby uchodźców syryjskich, pośród których jest wielu chrześcijan oraz Jazydów. Azylu szukają oni głównie w Unii Europejskiej, a liczebnością przewyższyli już Afgańczyków.

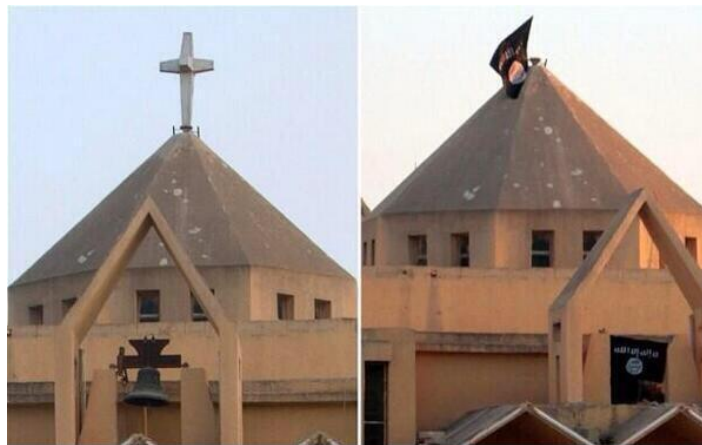
Determinacja IS w kierunku likwidacji wspólnot chrześcijańskich na terenie kalifatu objawia się również tym, że konsekwentnie niszczone są świątynie i wraz z nimi wszelkie symbole wiary chrześcijańskiej. W połowie czerwca 2014 roku Państwo Islamskie nakazało zrównanie z ziemią wszystkich kościołów w Mosulu⁴. Wkrótce po tym wysadzony w powietrze został kościół p.w. Marii Dziewicy, który był uznawany za jeden z symboli trwania chrześcijaństwa w regionie Bliskiego Wschodu. Jak donosiły media, w marcu 2015 roku wszystkie spośród 45 placówek chrześcijańskich w Mosulu znajdowało się pod okupacją bojowników Państwa Islamskiego, bądź też zostały już zrównane z ziemią⁵. Zniszczone zostały

³ Od arab. *Takfiri* (تكفيري).

⁴ *ISIS Instructs to Destroy Churches in Mosul*, Iraqi News, 16.06.2014, <http://www.iraqinews.com/iraq-war/isis-instructs-to-destroy-churches-in-mosul/> [dostęp: 27 sierpnia 2015].

⁵ *ISIS Attack on Christianity Continues In Mosul...*, The Independent, 17.03.2015, <http://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/isis-attack-on-christianity-continues-in-mosul-fighters->

także liczne świątynie ormiańskie (m.in. w syryjskim Deir ez-Zor), chaldejskie i asyryjskie (m.in. słynny „Zielony Kościół” z VII wieku w Tikricie). W sierpniu bieżącego roku IS zniszczyło też katolicki Klasztor św. Eliana w prowincji Homs w Syrii, a przebywający w nim chrześcijanie zostali uprowadzeni. Większość budowli przetrwała, jednak krzyże znajdujące się na kościelnych wieżach zostały zniszczone i zastąpione czarnymi flagami – symbolizującymi IS (patrz fot. poniżej).

Jeden z kościołów w Mosulu przed zdobyciem miasta przez IS (z lewej) i po

Obiektami ataków w kampanii przeciwko „niezgodnemu z islamem”, obok chrześcijańskich kościołów i miejsc kultu związanych z jazydyzmem, są również meczety i mauzolea, najczęściej szyickie – imamickie i alawickie. Państwo Islamskie posądza szyitów o odstępianie od nauk Koranu i wprowadzanie do islamu kultu bożków oraz świątych. Z tego też powodu listę zniszczonych przez IS meczetów zdominowały szyickie *hosejnije*⁶, w których wierni upamiętniają męczeńską śmierć imama Hussejna w bitwie pod Karbalą w 680 roku. Zniszczone meczety szyickie znajdowały się m.in. w Mosulu (m.in. *Al-Qubba Hossejnia*)⁷ oraz w Tal Affar (*Dżawad Hossejnia* i *Saad bin Aqeel Hossejnia*). Ponadto zrównane z ziemią zostały świątynie szyickie w okolicach Kirkuku⁸ oraz w irackiej prowincji Dijala⁹.

[destroy-all-religious-symbols-in-church-and-replace-crosses-with-islamic-state-flag-10112706.html](http://www.iraqnews.com/features/urgent-isil-destroys-mosul-mosques-pillages-contents/) [dostęp: 27 sierpnia 2015].

⁶ Meczet wzniesiony ku czci męczeństwa imama Husejna.

⁷ *ISIL Destroys Mosul Mosques*, Iraqi News, 06.07.2014, <http://www.iraqnews.com/features/urgent-isil-destroys-mosul-mosques-pillages-contents/> [dostęp: 27 sierpnia 2015].

⁸ *ISIL Loots Destroys Shia Mosques near Kirkuk*, 17.07.2014, <http://www.iraqnews.com/features/urgent-isil-loots-destroys-shia-mosques-near-kirkuk/> [dostęp: 27 sierpnia 2015]

Kolejnym poważnym wypaczeniem islamu jest także, według IS, prąd mistyczny zwany *sufizmem*, w którym występuje kult świątobliwych mężów. Priorytetem do likwidacji stały się zatem groby *sufich* oraz otaczanych kultem proroków. Według IS nie należy oddawać im czci, jest to bowiem wprost bałwochwalstwo. Najwięcej „rozgłosu” w tej materii Państwo Islamskie zyskało w lipcu 2014 roku, gdy w Niniwie runął średniowieczny meczet z grobem proroka Jonasza – proroka wszystkich religii monoteistycznych, wywodzących się z judaizmu. Wcześniej na tym miejscu stał kościół asyryjski, który w średniowieczu (po podboju muzułmańskim) został przemianowany na meczet. Można uznać zresztą ten przypadek za atak także na religię chrześcijańską, w celu wyplenienia jej ostatecznie z ziem, które wchodzą dziś w skład kalifatu. Według interpretacji IS, Jonasz – który przebywał w brzuchu wieloryba – ma być bowiem symbolem zmartwychwstania samego Chrystusa. Islam uznaje Jezusa za jednego z proroków, lecz stanowczo odrzuca jednak jego boskość, męczeńską śmierć na krzyżu oraz zmartwychwstanie. Mauzoleum w Niniwie było przez kilkanaście ostatnich wieków obiektem kultu muzułmanów, a Jonasz również wpisuje się w poczet proroków islamu – stąd pojawiają się poważne kontrowersje co do działania IS w świetle nauk religii muzułmańskiej.

W tym samym okresie zniszczony został także meczet ulokowany w miejscu jednego z domniemanych grobów proroka Daniela w Mosulu, które w swej historycznej przeszłości było najpierw żydowską synagogą, a następnie kościołem chrześcijańskim.

Spośród bezcennych zabytków Iraku, które wpadły w ręce bojowników Państwa Islamskiego, wymienić należy m. in. ruiny Hatry z III wieku p.n.e., ważnego ośrodka handlowego na południowej odnodze dawnego Jedwabnego Szlaku. W lutym 2015 roku zabytki architektury grecko-rzymskiej, dzięki którym Hatra w 1985 roku znalazła się na liście Światowego Dziedzictwa UNESCO, zostały całkowicie zniszczone przez *dżihadystów*. Niełaskawy los spotkał również muzeum w Niniwie – niegdyś największym mieście starożytnego świata. Splądrowane zostało ponadto muzeum w samym Mosulu, a biblioteka uniwersytecka zawierająca wiele bezcennych manuskryptów autorstwa arabskich uczonych (choć duża ich część również została wcześniej skradziona) spłonęła w grudniu 2014 roku.

⁹ *ISIL Blow up Mosque In Muqadadiya*, Iraqi News, 15.07.2014, <http://www.iraqinews.com/iraq-war/isil-blow-up-mosque-in-muqadadiya/> [dostęp: 27 sierpnia 2015].

Obiekty w drugim pod względem wielkości muzeum w Iraku – głównie posągi z Niniwy oraz Hatry – zostały zlikwidowane za pomocą młotów pneumatycznych.

Nieznana bliżej pozostaje skala zniszczeń obiektów z 3200 roku p.n.e. w Nimrud – pierwszej stolicy państwa asyryjskiego. Brakuje również wieści o losach zabytków w innych miejscach, takich jak np. Chorsabad – kolejna ze stolic Asyryjczyków, która została wzniesiona przez króla Sargona II. Z kolei na terenach zajętych przez IS w Syrii zniszczone zostały ruiny starożytnego miasta Dura Europos nad brzegiem Eufratu, gdzie istniał najstarszy znany kościół chrześcijański i równie zabytkowa synagoga, a także świątynie z czasów Imperium Rzymskiego. Splądrowane zostały również starożytne miasta Mari z epoki brązu oraz rzymska Apamea. Od maja 2015 roku najbardziej przejmujące obrazy i doniesienia dochodzą jednak ze znajdującej się na liście światowego dziedzictwa Palmyry, którą Państwo Islamskie zajęło w maju bieżącego roku. W sierpniu 2015 roku bojownicy wysadzili znajdującą się tam świątynię Baalsamina, niszcząc równocześnie wiele innych zabytków. Symboliczny wymiar w tym kontekście miała także dokonana 18 sierpnia br. egzekucja na syryjskim archeologu Chaledzie Asaadzie. Barbarzyńcy ścięli go, a następnie powiesili ciało na rzymskiej kolumnie na ruinach Palmyry. Asaad był nestorem syryjskiej archeologii, brał udział w ukrywaniu najbardziej wartościowych eksponatów muzeum, gdy groźba zagłady z rąk IS stała się realna. Archeolog prawdopodobnie nie chciał udzielić bojownikom informacji o miejscu ukrycia drogocennych artefaktów. W Palmyrze islamiści zniszczyli również między innymi 3,5 metrowego kamiennego lwa ze świątyni bogini Allat, którego w 1977 roku odkryli polscy archeolodzy¹⁰.

Lista doniesień o zniszczeniu dziedzictwa cywilizacyjnego w Iraku i Syrii staje się niezwykle długa¹¹. Choć wiele aktów destrukcji zostało udokumentowanych na filmie i udostępnionych w Internecie, faktyczna skala zniszczeń pozostaje niewiadomą ze względu na brak dostępu do wielu miejsc. Można przypuszczać, że większość znajdujących się w Iraku i Syrii zabytkowych obiektów, które znajdują się od dłuższego czasu w rękach IS, a o których

¹⁰ *Starożytny posąg odkryty przez polskich archeologów został zniszczony*, Nauka w Polsce, PAP, 09.07.2015, <http://naukawpolsce.pap.pl/aktualnosci/news.405724,starozytny-posag-odkryty-w-syrii-przez-polskich-archeologow-zostal-zniszczony.html> [dostęp: 27 sierpnia 2015].

¹¹ *ASOR Cultural Heritage Initiatives (CHI): Planning for Safeguarding Heritage Sites in Syria and Iraq*, 07.07.2015, http://www.asor-syrianheritage.org/wp-content/uploads/2015/08/ASOR_CHI_Weekly_Report_47%E2%80%9348r.pdf [dostęp: 27 sierpnia 2015].

zagładzie nie poinformowano, została zwyczajnie splądrowana i sprzedana na czarnym rynku. Według wielu źródeł, Państwo Islamskie zarabia krocie na handlu eksponatami muzealnymi i antykami; być może jest to nawet 200 mln USD rocznie¹². W sierpniu 2015 roku, po opublikowaniu w internecie filmu dokumentującego zniszczenie świątyni Baalszamina w Palmyrze, głos zabrał szef ONZ Ban Ki Moon, który określił ten akt mianem zbrodni wojennej i wezwał państwa świata do jedności i szybkiego położenia kresu aktywności terrorystycznej¹³.

Tymczasem jednak to, czego dopuszcza się Państwo Islamskie, to wojna z różnorodnością kulturową w pełnym tych słów znaczeniu. IS konsekwentnie dąży do zniszczenia zarówno różnorodności duchowej, jak i materialnej regionu Bliskiego Wschodu. Bez wątplenia samozwańczy kalifat jest obecnie niekwestionowanym liderem w niszczeniu dziedzictwa cywilizacyjnego.

¹² *How ISIS Makes Money?*, CNN, 19.02.2015, <http://edition.cnn.com/2015/02/19/world/how-isis-makes-money/> [dostęp: 27 sierpnia 2015].

¹³ *UN chief slams destruction of Syria temple by Daesh*, Press Tv, 25.08.2015, <http://www.presstv.ir/Detail/2015/08/25/426210/Barbaric-ruin-ancient-temple-shocks-UN-chief-Ban-kiMoon> [dostęp: 27 sierpnia 2015].

**Wojna z Kalifatem II: Państwo Islamskie wobec dziedzictwa
kulturowego Bliskiego Wschodu**
FAE Policy Paper nr 25/2015
Jakub Gajda

*Tezy przedstawiane w serii „Policy Papers” Fundacji Amicus Europae
nie zawsze odzwierciedlają jej oficjalne stanowisko !*

Kontakt

**Fundacja
Aleksandra Kwaśniewskiego
„Amicus Europae”**

Aleja Przyjaciół 8/5
00-565 Warszawa

Tel. +48 22 622 66 33
Tel. +48 22 622 66 03
Fax: +48 22 629 48 16

email: fundacja@fae.pl, www.fae.pl

FAE Policy Paper nr 25/2015

**Wojna z Kalifatem II: Państwo Islamskie
wobec dziedzictwa kulturowego
Bliskiego Wschodu**

Autor: Jakub Gajda

Ekspert Zespołu Analiz Fundacji *Amicus Europae*
oraz Fundacji im. Kazimierza Pułaskiego.
Orientalista, publicysta i tłumacz prasowy
z języków perskiego, *dari*, tadżyckiego
i *paszto*.

Obecnie przygotowuje dysertację doktorską nt.
Iranu, Afganistanu i Azji Centralnej.

Nadrzędną misją **Fundacji „Amicus Europae”** jest popieranie integracji europejskiej, a także wspieranie procesów dialogu i pojednania, mających na celu rozwiązanie politycznych i regionalnych konfliktów w Europie.

Do najważniejszych celów Fundacji należą:

- Wspieranie wysiłków na rzecz budowy społeczeństwa obywatelskiego, państwa prawa i umocnienia wartości demokratycznych;
- Propagowanie dorobku politycznego i konstytucyjnego Rzeczypospolitej Polskiej;
- Propagowanie idei wspólnej Europy i upowszechnianie wiedzy o Unii Europejskiej;
- Rozwój Nowej Polityki Sąsiedztwa Unii Europejskiej, ze szczególnym uwzględnieniem Ukrainy i Białorusi;
- Wsparcie dla krajów aspirujących do członkostwa w organizacjach europejskich i euroatlantyckich;
- Promowanie współpracy ze Stanami Zjednoczonymi Ameryki, szczególnie w dziedzinie bezpieczeństwa międzynarodowego i rozwoju gospodarki światowej;
- Integracja mniejszości narodowych i religijnych w społeczności lokalne;
- Propagowanie wiedzy na temat wielonarodowej i kulturowej różnorodności oraz historii naszego kraju i regionu;
- Popularyzowanie idei olimpijskiej i sportu.